

Motion till riksdagen
2005/06:Ju479

av Paavo Vallius (s)

Motion om samers underläge i
markrättstvister

Motionen delad mellan flera utskott

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om ändrade bevisregler.¹
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anføres om rättegångskostnader i samband med markrättstvister.

¹Yrkande 1 hänvisat till KU.

Fel! Okänt namn på

Motivering

Samerna är Sveriges ursprungsfolk och Sverige har ett folkrättsligt ansvar för att den samiska kulturen bevaras och ges möjlighet att utvecklas. Rennäringen är en viktig del av den samiska kulturen och svenska staten har vid ett flertal tillfällen uttalat att rennäringen måste ges förutsättningar att överleva. Rennäringen är en utsatt näring, som är föremål för undanträngning och förlust av betesmöjligheter bl.a. beroende på konkurrerande markanvändning, exploatering, samhällets utbyggnad av infrastrukturen och andra intressen som gör anspråk på markerna.

För närvarande pågår ett antal rättsprocesser där markägare stämt samebyar under påstående att det inte föreligger någon renbetesrätt på deras marker. Ett flertal processer har också avslutats. Resultatet av dessa rättsprocesser har blivit att samebyar förlorat tillgången till vinterbete i flera områden, eftersom de inte kunnat bevisa sin rätt till nyttjande. Processerna har redan fått allvarliga sociala och ekonomiska konsekvenser för enskilda samer och samebyar, konsekvenser som ytterst hotar rennäringens fortlevnad i regionen och ursprungsfolkets möjligheter att fortsätta sitt traditionella levnadssätt. Dessa rättsprocesser är ett resultat av svenska statens hantering av samefrågorna. Lösningen av markfrågorna och Sveriges ratificering av ILO-konvention nr 169 har varit föremål för utredning i flera år och någon snar ratificering tycks inte vara i sikte. Genom att Sverige som stat ännu inte löst markfrågorna som berör rennäringen, trots internationella och nationella löften därom, ställs nu enskilda människor mot varandra på lokal nivå. Detta skapar även konflikter som får sociala konsekvenser för samerna. De samer som nu förlorat rätten till bete på stora markområden har av regeringen hänvisats till förhandlingar med markägarna för att lösa nyttjanderättsfrågorna.

Staten har ett stort ansvar för att komma till rätta med den uppkomna situationen och för att förhindra att samma situation uppkommer i andra områden. Om statsmakten inte agerar i detta läge, hotas även den samiska kulturens och det samiska språkets fortlevnad i dessa områden, eftersom rennäringens fortbestånd är av central betydelse för både kulturens och språkets bevarande och den kollektiva samiska identiteten. Det i sin tur skulle även strida mot Sveriges folkrättsliga åtaganden enligt Europarådets minoritetskonventioner och FN:s konvention om civila och politiska rättigheter.

Förslag till förändringar

Sverige måste leva upp till sina internationella åtaganden rörande den inhemska samiska befolkningen genom att fatta politiska beslut som möjliggör en rättvis prövning i domstol. Samebyarna får nu försvara sin rätt till markerna i domstolsförfaranden som inte upplevs som rättvisa.

Ändring av bevisreglerna

Nuvarande bevisregler grundar sig på hur jordbrukarna använder och historiskt har använt sina marker. Rennäringen använder markerna på ett helt annat sätt, vilket gör att samebyarna har stora svårigheter att inom ramen för det nuvarande systemet bevisa sin existens. Renskötseln lämnar i stort sett inga synliga spår i markerna. Situationen försvåras ytterligare av att samerna varit ett nomadiserande folk vars förutsättningar ser helt annorlunda ut än jordbrukarnas, samt att man historiskt sett inte har haft något eget skriftspråk och därför inte har någon egen dokumentation som kan användas i rättsprocesserna. Dessa förhållanden medför att samernas utgångslägen i en process blir sämre och att de får stora svårigheter att styrka sina rättigheter. Att samerna nu har att bevisa sin existens i ett område får inte anses rimligt. Det är därför angeläget att bevisreglerna ändras så att samerna får en rättvisare prövning i domstolarna. Norge har redan 1996 infört nya rättegångsbestämmelser pga. likartade processer. På samma sätt som man i Norge valt att beakta samernas utsatta läge och göra förutsättningarna mer jämlika, kan Sveriges riksdag och regering ta sitt ansvar. En förändring av reglerna skulle även gynna den harmonisering som pågår på nordisk nivå i frågor som rör samerna.

Rättegångskostnaderna

I de mål som avgjorts i Sverige har rättegångskostnaderna uppgått till stora belopp. Idag har berörda samebyar stora skulder eftersom de ålagts att betala motpartens rättegångskostnader. Risker är mycket stora att dessa samebyar inte klarar av den ekonomiska situationen och att de därför måste upphöra med renskötseln. Ytterst är det de enskilda renägarna som ansvarar för skulderna.

Det svenska rättssystemet är uppbyggt utifrån den grundläggande förutsättningen att parterna ska ha tillgång till rättsskydd och i vissa fall rättshjälp. Samebyarna har endast begränsade möjligheter till denna typ av skydd. Inget svenskt försäkringsbolag har dock varit villigt att teckna försäkringar för denna typ av mål. De samebyar som är medlemmar i Samernas Riksförbund har sedan 2002 en rättsskyddsförsäkring. Självrisken är dock mycket hög och det finns ett takbelopp på det belopp som kan utgå, vilket gör att det vid en tvist är tveksamt om rättegångskostnaderna skulle täckas. Samebyarna har inte heller rätt till rättshjälp eftersom juridiska personer i princip inte kan beviljas rättshjälp. Samebyarna och ytterst enskilda samebyer har därmed inte samma möjligheter som andra medborgare i Sverige att skydda sig mot rättegångskostnader. Följden av att samebyarna inte har ett fullgott försäkrings- eller rättshjälpsskydd är att de inte har kunnat anlita den juridiska hjälp som de skulle behöva i denna typ av mål. Det har till och med förekommit att en sameby har fört sin egen talan då det inte funnits ekonomiska förutsättningar att anlita juridisk hjälp och att man av ekonomiska skäl varit tvungna att avstå från att driva process (tredskodom). Många samebyar saknar således reella möjligheter att driva en rättsprocess på lika villkor, särskilt om man beaktar

Fel! Okänt namn på

att enskilda markägare som stämt samebyar i många fall har haft tillgång till alla de juridiska resurser som deras starka intresseorganisationer har. Samebyar som stäms av markägare hamnar därmed i ett ekonomisk och processuellt utsatt läge.

ILO-utredningen¹ föreslog redan 1999 att en regel måste införas som innebär att staten står för rättegångskostnader i mål som rör principiellt viktiga frågor rörande samernas markrättigheter, för att samerna ska få en reell möjlighet att få sina anspråk prövade. Även FN:s människorättskommitté har uttalat att en stat bör täcka kostnader när frågor rörande ursprungsbefolkningars markrättigheter prövas i domstol. Enligt kommittén är detta nödvändigt för att samer ska kunna ta till vara sina rättigheter enligt artikel 27 i FN:s konvention om civila och politiska rättigheter.² I Norge har man tagit det av Människorättskommittén påtalade ansvaret.

Stockholm den 26 september 2005

Paavo Vallius (s)

¹ SOU 1999:25

² Se särskilt Concluding Observations of the Human Rights Committee : Norway 1999, CCPR/C/79/Add.112